

IN DEBAT

Chris MARCHAND
Sofie SERGEANT

Op dinsdag 28 augustus nodigde Oranje Luc Van Dierendonck, Pierre Muylle en Jos Cafmeyer uit voor een rondetafelgesprek met als thema 'personen met een handicap en kunst'.

Het was geen debat van 'het groot gelijk'. De deelnemers wilden geen waarheden pomen, maar traden in discussie aan de hand van enkele stellingen om op die manier het thema uit te diepen.

Bij dit debat nodigden we geen publiek uit. We goten de inhoud van het gesprek in een artikel en u – de lezer – bent dus nu het publiek.

***Luc Van Dierendonck** werkt in Feniks, een organisatie voor mensen met een handicap. Hij is een tiental jaren geleden gestart met creatieve activiteiten in het kader van dagbesteding en vorming. Dit initiatief groeide na enkele jaren uit tot een voltijdse werking: Het Molenhuis, waar Luc momenteel verantwoordelijk is op agogisch en artistiek vlak en op het vlak van personeelszaken. Hij werkt er ook mee als begeleider.*

***Pierre Muylle** werkt bij Brugge 2002 in het programmeringsteam. Hij werkt ook aan de organisatie van een tentoonstelling van personen met en zonder handicap binnen Brugge 2002. Hij wil dit gebeuren graag in een ruimere context kaderen, mét kansen naar de toekomst voor de kunstenaars.*

***Jos Cafmeyer** werkt al 30 jaar in het BUSO - Tordale met jongeren tussen 16 en 21 jaar. Hij geeft er boetseerlessen. Jos probeert jongeren tot creatief werken te inspireren. Op vraag van de ouders is hij met een hele groep enthousiaste mensen en in samenwerking met Oranje in Torhout gestart met de Andere Academie, waar zowel wordt geboetseerd als getekend en geschilderd.*

***Sofie Sergeant** is coördinator van het dagcentrum De Peterseliestraat van Oranje. Binnen dit dagcentrum groeide het schildersatelier, dat sinds juni 2001 naar de Brugse Cultuurfabriek Den Entrepot is verhuisd. Dit atelier brengt wekelijks kunstenaars met en zonder handicap samen. Over dit atelier en de plannen om in mei met een artotheek te starten, kunt u meer lezen in het artikel van Hilde Cuyvers in deze editie van de Oranjekrant.*

***Guido Jacobs**, directielid van Oranje, is moderator van het debat.*

Mensen met een handicap kunnen creatief werken, maar zullen uiteindelijk niet in staat zijn om kunstwerken te maken die een echte plaats in de maatschappij kunnen innemen.

Pierre vindt dit een **vreemde stelling**, omdat ze vertrekt vanuit de karakteristieken van mensen om te bepalen of ze kunstenaars zijn, in plaats van vanuit hun werk te vertrekken. Het is hun oeuvre dat bepaalt of die personen met kunst bezig zijn.

Luc meent dat “kunstenaar zijn” een keuze is die de persoon aan zichzelf oplegt. Hij heeft de drang in zich om zich via creatief werk te manifesteren en hier eventueel een opleiding voor te volgen.

Of een bepaalde persoon als kunstenaar “naam” zal maken, is een andere kwestie. Veel amateurkunstenaars zijn gefrustreerd omdat ze niet als dusdanig worden erkend.

Jos kent heel wat mensen met een handicap die heel dwangmatig met creatief werk bezig zijn, die zichzelf helemaal geen kunstenaar willen noemen en toch heel mooie dingen maken.

In de **kunstgeschiedenis** speelde zich herhaaldelijk een gelijksoortig proces af. Het kubisme, bijvoorbeeld, was bij zijn ontstaan een bijzonder marginale stroming, waar slechts enkele kunstenaars bij betrokken waren. Pas achteraf werd duidelijk welke betekenis die kunstrichting heeft gehad. Of het “kunst” was, was niet aan de orde. Men kan kaders vastleggen waarbinnen moet worden gewerkt, criteria bedenken waaraan creatief werk moet voldoen, maar de realiteit zal hier altijd op vooruitlopen. **Kunst werkt op eigen tempo**. Getuige daarvan is de term “outsiderkunst”. Kunstenaars die dergelijk werk leveren, zijn helemaal niet bezig met het feit of ze erbij horen of niet, ze werken op hun eigen ritme verder.

Tentoonstellen is de confrontatie aangaan met de omgeving

Een goede timing hierbij vindt Pierre uiterst belangrijk. Het is voor de kunstenaar niet altijd goed om zijn werk te tonen, al is de verleiding soms groot. Het is belangrijk om kunstenaars een passende context aan te bieden waarbinnen ze hun werken kunnen tentoonstellen.

Jos beaamt dat tentoonstellen in de juiste en optimale omstandigheden, mét goed werk, ook voor hem altijd een uitgangspunt is geweest.

Sofie benadrukt dat de kunstenaars zich veiliger en zekerder voelen als ze zich gesteund weten door een goed uitgebouwd atelier. Zo kunnen ze respect afdwingen en er “staan” als ze met hun werken naar buiten treden.

Pierre wil in het kader van de tentoonstelling voor Brugge 2002 met kwalitatief sterke werken van mensen met een handicap naar buiten komen. Dit omdat ze goed zijn, niet omdat ze door iemand met een handicap werden gemaakt.

Volgens Luc is de vrijheid om initiatieven te mogen nemen primordiaal.

Ook mensen met een handicap die hun werken willen tentoonstellen, zijn vaak gebonden aan het oordeel van de jury, die hun werken al dan niet aanvaardt. Die jury probeert een uitspraak te doen over de kwaliteit van het “kunst”werk, maar altijd vanuit een bepaalde context.

Jos organiseerde al jaren geleden tentoonstellingen voor de leerlingen van het BUSO. De doelstellingen van de school waren enerzijds het bevorderen van de integratie van hun leerlingen, anderzijds het bevorderen van de steun, de bevestiging en het zelfvertrouwen van de leerlingen.

De initiatiefnemers uit Tordale waren destijds al van oordeel dat de werken kwaliteit moesten uitstralen. Een externe jury moest ervoor zorgen dat er geen leerlingen werden geprivilegieerd.

Meer begeleiding en opleiding op artistiek vlak voor mensen met een handicap zijn noodzakelijk.

Luc vertelt over **André Woestijn**, een kunstenaar die in Het Molenhuis werkt. In dit atelier kan hij verder bouwen op de basisvaardigheden die hij tijdens zijn opleiding in Tordale verwierf.

Toen hij 26 jaar werd, bleek hij een bijzondere interesse aan de dag te leggen voor grafiek. Nu hij 34 jaar is, zal hij voor het eerst zijn werk tentoonstellen, samen met twee andere grafici.

Heeft André geluk gehad? Is het door zijn opleiding en de huidige positieve, ondersteunende omgeving dat hij het als “kunstenaar” kan maken?

Volgens Pierre was er veel meer dan wat geluk en de juiste ondersteuning. Elke kunstenaar heeft ondersteuning en begeleiding nodig, elke kunstenaar moet over de nodige instrumenten beschikken, en over de ruimte om het te kunnen waarmaken. Daarnaast zijn het talent en de gedrevenheid van de persoon zelf dé factoren die het verschil zullen maken. Ook André heeft de nodige spanningen moeten overwinnen om de stap te zetten naar het exposeren. Hij heeft strijd moeten leveren in zijn privé-leven, met galeriehouders, met het publiek.

Voorzichtig wordt een vergelijking gemaakt: ook voor Afrikanen en vrouwen was/is het, zij het om andere discriminerende maatschappelijke redenen, niet evident om effectief in de kunst door te breken.

Hoe komt het dat enkele mensen van Tordale deze weg konden opgaan?

Jos verduidelijkt dat ze inderdaad heel wat middelen kregen. Ze wilden (en willen nog altijd) voor de leerlingen zinvolle creatieve activiteiten opzetten. Er was voldoende begeleiding, er werden technieken aangeleerd en ook diverse materialen aangeboden. Wegens hun handicap hadden veel leerlingen voortdurend begeleiding nodig. Enkelen hadden echter minder impulsen nodig en konden autonoom en zelfstandig tot een werk komen, op voorwaarde dat de juiste omstandigheden werden geboden. Wij, als leerkrachten Plastische Opvoeding, onderkenden vlug de grote artistieke kwaliteiten in vele werken van de leerlingen. Daarom wilden we via tentoonstellingen ons enthousiasme met een groter publiek delen.

Jammer genoeg komen ook leerlingen met veel talent bijna vanzelfsprekend in de beschutte werkplaats terecht.

In tegenstelling met het gewone onderwijs, waar er veel verschillende richtingen en niveaus bestaan, zijn er in het Buso weinig keuzemogelijkheden voor de leerlingen.

Jos vindt het een goede zaak dat de publieke opinie nu meer open staat voor creatief werk van mensen met een handicap en dat heel wat nieuwe initiatieven ontstaan. Hij hoopt dat dit een weerslag zal kennen in het onderwijs.

Het is volgens Jos noodzakelijk om de keuzemogelijkheden voor mensen met een handicap ook na hun opleiding te verruimen, bijvoorbeeld door het aanbieden van vorming in de richting waar ze zich verder willen in verdiepen, wat een aanzet is tot persoonlijke groei en zelfrealisatie.

In Het Molenhuis kan men vijf dagen creëren, waardoor er ruimte is om even te gaan zitten, na te denken over de volgende stap, en de volgende dag opnieuw verder te werken. Als je er op die manier dagelijks mee bezig bent, is er ook minder haast, minder “moeten”. **Het kunstwerk krijgt de ruimte en de tijd om te ontstaan.**

Het schildersatelier van Oranje en de Andere Academie zijn op dit moment maar een halve dag per week open. Men krijgt dan vaak niet de tijd om tot rust te komen, want in die enkele uurtjes móét het dan gebeuren!

Luc laat de mensen bij voorkeur **zelfstandig werken** en kijkt daarna wat er staat, wat hem raakt, wat hem bezighoudt als hij naar het werk kijkt. Dan zal hij er met de kunstenaar over praten. Vorming is belangrijk en natuurlijk wordt de kunstenaar ook door de atelierbegeleider beïnvloed, maar het werk maakt hij zelf.

Ook Jos brengt meer waardering op voor iemand die zelfstandig een werk creëerde. Een begeleider die wil bijsturen zal al snel kijken of het "mooi" is, zijn mening opdringen en op die manier tijdens het proces het eindresultaat van het werk beïnvloeden. Dat mag nooit de bedoeling zijn!

Anders is het wanneer twee kunstenaars **samenwerken**. Sofie vertelt over het werk van Robert Debauve, iemand met een mentale en fysieke handicap die in het schildersatelier van Oranje werkt, en Hilde Cuyvers, begeleidster in hetzelfde atelier. Het werk dat ze samen maken, toont ook iets van de relatie tussen Robert en Hilde. Het werk is het resultaat van hun samenwerking, waarbij het proces veel betekenis krijgt. Misschien kan een video-opname van dit proces als documentaire of zelfs als kunstwerk op zich waardevol zijn, oppert Pierre.

Talent

Luc brengt in dat hij vroeger lang heeft getobd of **het intellect** van belang is bij het creëren van kunst. Is het niet noodzakelijk om na te kunnen denken, om je los te kunnen maken van de realiteit om 'kunst' te kunnen creëren? Nu stelt hij zich geen vragen meer bij de criteria. Het gaat vaak om een ander soort van bewustzijn.

Pierre gaat verder. Een persoon met een verstandelijke handicap kan een mooi werk maken. De toeschouwer kan een oeuvre herkennen, duiden, kan een evolutie zien. Maar is die kunstenaar in staat om over zijn werk te reflecteren? Kan hij zijn werk binnen het geheel kaderen? Sommigen wel. Sommigen misschien niet.

Dit maakt volgens Pierre het verschil tussen mensen die tot kunstenaar worden "benoemd" en mensen die zichzelf als kunstenaar profileren.

Jos heeft door zijn jarenlange ervaring geleerd dat mensen met een handicap weinig beïnvloedbaar zijn, **ze blijven koppig hun eigen stijl aanhouden**. In die zin zijn ze authentieker, krachtiger!

Heel wat kunstenaars spelen in op trends, maar die zijn vaak het meest vergankelijk. Mensen met een handicap, daarentegen, zijn vaak minder onderhevig aan dergelijke modeverschijnselen.

Pierre heeft de ervaring dat mensen met een handicap nog los kunnen werken van de marktwaarde.

Hij wordt meer geïnspireerd als hij kijkt naar het werk van Christine Remacle, een vrouw met een mentale handicap die in het kader van Brugge 2002 zal exposeren, dan als hij het werk van hedendaagse schilders in Het Smak bekijkt.

Door de "boom" van creatieve initiatieven binnen de sociale sector dreigt vervlakking.

Luc kan met deze stelling **akkoord** gaan. Organisaties binnen de sociale sector, evenals serviceclubs, spelen graag in op trends. Het logische gevolg is zo'n boom. Nieuwe initiatieven moeten volgens Pierre zichzelf de tijd geven om stilaan te groeien. Voordat je tentoonstellingen opzet, moet je eerst zorgen dat je atelier goed uitgebouwd is. Ateliers die bewust voor kwaliteit, voor een stevig kader en een duidelijke visie kiezen, zullen de boom wel overleven.

En als mensen met elk werk willen exposeren?

Volgens Sofie heeft de kunstenaar in dat opzicht de vrije keuze. Hij is eigenaar van het werk en mag zelf bepalen welke weg zijn werk moet gaan.

Maar de kunstenaar zal sowieso de confrontatie moeten aangaan met de organisatoren van de tentoonstelling, de galeriehouders, de jury en het publiek.

Is de kunstenaar eigenaar van zijn werk?

Luc ziet een duidelijke **evolutie**. Vroeger wilden alle kunstenaars met een handicap hun werken weggeven. Wij deden toen het aanbod om ze voor hen te bewaren. Nu zijn ze echter helemaal niet meer geneigd om zomaar een werk weg te geven. Af en toe

moeten we hen stimuleren om eens iets te schenken, bijvoorbeeld aan een galeriehouder die hen steunde.

Jos vindt het jammer dat hij jaren geleden in Tordale alle werken bij het afstuderen met de leerlingen meegaf. Daardoor is heel wat **geschiedenis verloren gegaan**. Nu houden we onze inventaris van de werken nauwgezet bij. Momenteel is er ook een afspraak dat van elke leerling één werk op school blijft. Op die manier kan de school aan haar geschiedenis bouwen.

Hierover moet je goede afspraken maken, vindt Pierre. **De waarde van een werk wordt ondermijnd door het aan iedereen weg te schenken.**

Hoe wordt de prijs van een werk bepaald?

In Het Molenhuis verloopt dit als volgt: werken van jonge mensen die net zijn gestart en die zichzelf in hun werk vaak herhalen, worden verkocht voor 3000 tot 4000 BEF. De duurste werken, van zij die langer en meer doorgedreven bezig zijn en die in de loop der tijd geëvolueerd zijn, kunnen tot 12.000 à 15.000 BEF oplopen. De prijzen worden bepaald door iemand van de voorziening, in samenwerking met een extern jurylid.

De overheid hoeft geen extra inspanningen te doen voor mensen met een handicap zodat deze een plaats als kunstenaar zouden kunnen verwerven. Dit zou alleen maar leiden tot betutteling en een nog grotere isolatie van mensen met een handicap.

Jos: "We zijn met **De Andere Academie** gestart omdat de overheid geen extra inspanningen doet. Als mentaal gehandicapte is het niet evident om bij een gewone academie aan te sluiten. Meestal beschouwt men mentaal gehandicapten als het vijfde wiel aan de wagen. Men vindt dat ze teveel aandacht vragen, zodat ze meestal zelf afhaken."

Luc brengt in dat het blijkbaar in de academies van **Mol en Kortrijk** wel lukt. In Kortrijk heeft de directie een aanvullende subsidie gekregen om mensen met een handicap in een aparte klas binnen de academie les te kunnen geven. In wezen is dit niet anders dan wat in Het Molenhuis gebeurt: een apart atelier en een aparte artotheek met een aparte docent.

Aangezien er in verschillende sectoren gelijksoortige initiatieven zijn, raakt het beleid versnipperd. De noodzaak dringt zich op om overleg te plegen. Het is trouwens een van de opzetten van het CWBK (Creatief Werkcentrum voor Buitengewone Kunst) om in deze zaken duidelijkheid te krijgen.

Mensen met een handicap hebben recht op levenslang en levensbreed leren.

Pierre pleit ervoor om de bestaande opleidingsvormen open te stellen voor mensen met een handicap en hen individuele ondersteuning te bieden, waardoor ze zich kunnen integreren. Hij pleit dus voor inclusie en gaat in tegen de aparte klasjes voor mensen met een handicap. Pierre vraagt zich af waarom mensen met een handicap nog altijd niet naar de hogeschool kunnen?

Door hun beperking hebben ze een andere ondersteuning nodig. Als we dat kunnen omschrijven, moet het toch mogelijk zijn om individuele oplossingen uit te werken! Hierbij denken we aan een persoonlijke assistent, een begeleider, speciaal opgeleide leerkrachten die aan een school worden toegevoegd...

Pierre vertelt een verhaal over een academie waarin een groep van huismoeders samen met één vrouw met een handicap les volgt. De vrouw met een handicap brengt een nieuwe dynamiek teweeg doordat ze de opdracht van de leerkracht vaak op een eigen manier interpreteert, wat de andere cursisten dan weer stimuleert.

Artoteken voor werken van mensen met een handicap zijn noodzakelijk, gezien er op dit moment nog geen toegang is tot de bestaande kanalen.

Luc geeft uitleg over **het ontstaan en de opdracht van de artotheken**.

Een artotheek is een uitleendienst voor kunstwerken. In Nederland is het fenomeen van artotheken algemeen gekend. In Vlaanderen lang nog niet.

Bij de start van Het Molenhuis zagen we de vele kansen voor mensen met een handicap om met werk naar buiten te komen. Ze konden ook zelf hun artotheek runnen en veel contacten leggen.

Een artotheek geeft ook aan heel veel mensen de kans om kunst in huis te halen. Dit was een vrij nieuw idee in Vlaanderen en we ondervonden weinig hinder van vooroordelen. Onze artotheek is in de voorbije vijf jaar als middel heel zinvol gebleken.

We hebben veel knowhow bij elkaar vergaard, die binnenkort ook voor andere artotheken beschikbaar zal zijn. Zonder veel moeite te hebben gedaan, tellen we nu ongeveer 300 leden.

Bij de opstarting **was een samenwerking met 'vzw kunst in huis' niet echt aangewezen**. Er was wel een opening ten aanzien van de "outsiderskunst", maar mensen met een handicap moesten toch door dezelfde jury worden beoordeeld als de andere kunstenaars. Ik zag toen te weinig mogelijkheden voor hen. Momenteel zijn er wel enkele mensen klaar voor.

Enkele kunstenaars zijn de idee van artotheken niet genegen. Ze vinden dat het hun werken oneer zal aandoen.

Een artotheek heeft echter een eigen specificiteit. Het wil kunst toegankelijk maken voor mensen die anders niet met kunst bezig zijn. De leden van een artotheek hebben een heel andere instelling dan de mensen die galerieën bezoeken en op die manier kunst willen aankopen.

Tot slot

Op maatschappelijk vlak merken we een duidelijke evolutie in de mondigheid van mensen, vooral van mensen met een handicap. Deze mensen krijgen vaker de kans om aan te geven welke keuzes ze in hun leven willen maken en de kans om belangrijke beslissingen te nemen.

Stilaan is er meer respect voor mensen met een handicap en hun werk. Bovendien zijn er geen tastbare formele voorwaarden meer om een werk als "kunst" te bestempelen. Ook dit gegeven zorgt ervoor dat het publiek meer voor "ander werk" openstaat.

Als je door het opzetten van knappe tentoonstellingen bereikt dat mensen een respectvoller en genuanceerder beeld krijgen van mensen met een handicap, dan is dat heel mooi meegenomen. Maar – zo besloten de gesprekspartners –, het mag niet de eerste bedoeling van een tentoonstelling zijn. Een tentoonstelling mag niet bedoeld zijn om te bewijzen "zie je wel, zij kunnen dat ook".

Er is op artistiek vlak nog een inhaalbeweging nodig, waarbij verschillende wegen kunnen worden bewandeld. Een mogelijkheid is het uitbouwen van een netwerk van artotheken. Daarnaast wordt door het gezelschap gepleit voor integratie van de atelierbegeleiders die ervaring hebben in het werken met personen met een handicap in de reguliere kunstscholen, academies... en de mogelijkheid om binnen het kader van een Persoonlijk Assistentie Budget een mentor te hebben, want voor mensen met kunstzinnige aanleg is dit levensdomein binnen hun dagelijks leven essentieel!

We kunnen in elk geval stellen dat elke kunstenaar de keuze moet krijgen en die begeleiding, vorming of ondersteuning moet kunnen kiezen die het dichtst bij zijn vragen en noden aansluit!

Een utopisch beeld? Misschien als men in termen van voorzieningen denkt. Een haalbare kaart als men vertrekt van de artistieke talenten van personen met een handicap!

Citaten uit dit artikel zijn enkel toegelaten mits vermelding van de bron i.c.:
MARCHAND Chris, SERGEANT Chris, Oranjekrant 2001, jrg 28, nr.3